

રૂપરેખા :

- 12.0 ઉદ્દેશો
- 12.1 પ્રસ્તાવના
- 12.2 સંસાધન ભાગીદારી
  - 12.2.1 જરૂરિયાત
  - 12.2.2 વિભાવના
  - 12.2.3 ઐતિહાસિક પૂર્વભૂમિકા
  - 12.2.4 ઉદ્દેશો
- 12.3 સંસાધન ભાગીદારી અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ
- 12.4 ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ : આવશ્યક
- 12.5 સંશોધન ભાગીદારી : ક્રિયાત્મક
- 12.6 ગ્રંથાલય કન્સોર્ટિઆ (Consortia)
- 12.7 સારાંશ
- 12.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
- 12.9 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 12.10 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન

12.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

પ્રસ્તુત એકમના અંતે તમે સમર્થ હશો -

- ◆ સંસાધન ભાગીદારીની વિભાવનાથી તમે પોતે માહિતગાર થશો ;
- ◆ સંસાધન ભાગીદારીની જરૂરિયાતને સમજી શકશો ;
- ◆ સંસાધન ભાગીદારીના ઉદ્દેશોને સમજી શકશો ; અને
- ◆ સંસાધન ભાગીદારીના વિકાસ થી વાકેફ થશો.

12.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

વર્તમાન સમયમાં ગ્રંથાલયોમાં દેખીતા પરિવર્તનો આવી રહ્યા છે. જેમ કે ઉપભોક્તા, પ્રલેખો અને સેવાઓમાં પરિવર્તનોએ સ્થાન લીધું છે. ઉપભોક્તાની દૃષ્ટિએ પરિવર્તનો જોઈએ તો -

- ◆ માંગ ;
- ◆ નિષ્ણાંત ;
- ◆ IT પર આધારિત ; અને
- ◆ વિશિષ્ટ સ્વરૂપમાં માહિતી સમયસર મળી રહે તેવી માંગ.

માહિતી અને તેના વાહકો (પ્રલેખો) માં પણ આવી રહેલાં પરિવર્તનો જોઈએ તો

- ◆ વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ ;
- ◆ ઉપલબ્ધ માહિતીમાં સુધારા-વધારાને કારણે વિપુલતા અને (માહિતી) વિસ્ફોટ
- ◆ જુદા જુદા સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ

સામાન્ય ગ્રંથાલયમાંથી પરિવર્તન પામી ગ્રંથાલયો હવે નેટવર્ક્સ આધારિત, સંગ્રહ આધારિતમાંથી જરૂર પડે ઉપયોગ આધારિત (access based) બની રહ્યા છે. તેની સેવાઓ પ્રલેખ સ્વરૂપમાંથી

માહિતી આધારિત અને ભૌતિક સ્વરૂપને બદલે ઈલેક્ટ્રોનિક કે પછી આભાસી (Virtual) ગ્રંથાલયમાં પરિણમ્યા છે. તેથી જ સંસાધન ભાગીદારીનો ખ્યાલ વિકસ્યો છે. ગ્રંથાલયો પોતાના ઉપભોક્તાને ઓછા વળતરમાં અસરકારક સેવા (Cost - effectiveness) આપી શકે.

12.2 સંસાધન ભાગીદારી (RESOURCE SHARING) :

સંસાધન ભાગીદારી શબ્દ મુખ્યત્વે ગ્રંથાલય અને માહિતીશાસ્ત્રના સાહિત્યમાં વપરાતો શબ્દ છે. સાહિત્યિક રીતે જોઈએ તો એકબીજાના સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરવો એમ થાય. એડમોન્ડસ (Edmonds) વ્યાખ્યા આપે છે કે “બે કે તેથી વધારે વ્યક્તિઓના સમૂહ દ્વારા પૂર્વે નિર્ધારિત કે વિકાસ પામેલ. ફાયદો કે લાભ ઉઠાવવાના આશયથી સંસાધનો વહેંચવાનો નુસખો કે કરતબ” પ્રસ્તુત સંદર્ભમાં ગ્રંથાલયોમાં જોઈએ તો ગ્રંથાલયો પોતાના સંસાધનો વહેંચે છે કે જેમાં માહિતીના સ્ત્રોતો, કર્મચારીઓની કુશળતા, આંતરિક માળખું અને નાણાંનો સમાવેશ થાય છે. પ્રશ્ન થાય કે શા માટે તેઓ આમ કરે છે ? ગ્રંથાલયો પોતાની ઉપભોક્તાઓની વધુ પડતી માંગના બોજા તળે દબાયેલ હોવાથી ગ્રંથાલયો કઈ રીતે પોતાના ઉપભોક્તાઓની જરૂરિયાતો સંતોષી શકે ? તેના જવાબમાં તેઓએ જે પરિસ્થિતિ અથવા ઉકેલ શોધી કાઢ્યો તે નીચેના ફકરામાં જણાવેલ છે.

12.2.1 જરૂરિયાત (NEED) :

ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ સંગ્રહ - ઉ.દા. પુસ્તક પ્રમાણમાં પ્રલેખો (પુસ્તકો) ઉપલબ્ધ છે. આ વિપુલતામાં કેટલોક વધારો થતાં વિસ્ફોટ સ્વરૂપ ધારણ કરી રહી છે. આ ઉપરાંત જુદા જુદા સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ હોવા છતાં બેવડાપણું પણ જોવા મળે છે. પ્રલેખો / પુસ્તકો જુદા જુદા માધ્યમો થકી ઉમેરો થવાને કારણે તેના પ્રાપ્તિમાં (Acquisition) માં ગૂંચવાડો પેદા થાય છે. પ્રલેખોની કિંમતો વધતી જાય છે. (U.S.A.) માં 2002માં થયેલ સર્વે મુજબ સામયિકોની કિંમતોમાં 7.9 % નો વધારો નોંધાયેલ છે. આમ જોઈએ તો, મોટાભાગના પ્રકાશનો અમેરિકાના છે. આ વધારો જે તે પ્રલેખોની કિંમત ઉપર પ્રભાવ પાડે છે. સ્પષ્ટપણે કહીએ તો વિકાસશીલ દેશોમાં નાણાંનો વિનિયમ દર (Conversion Rate) પણ અસર કરે છે. ઉ.દા. ભારતમાં ગ્રંથાલયોની ખરીદક્ષમતા પર અસર કરે છે. વધુ પડતી સંખ્યામાં ઉપલબ્ધ પ્રલેખો ગ્રંથાલયમાં જગ્યાની (સ્થળની) માંગ કરે છે જેની ગ્રંથાલયમાં અછત છે. અથવા મર્યાદા છે.

ગ્રંથાલયો મુખ્યત્વે તેના ઉપભોક્તાઓ માટે અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે. ઉપભોક્તાની માંગ અને જરૂરિયાતમાં પરિવર્તન આવતા ગ્રંથાલયોએ તેને સ્વીકારવા જ પડે, ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાઓ હવે વધુ માંગ કરે છે. શક્ય તેટલી ઝડપથી માહિતી પૂરી પડે તેવી અપેક્ષાઓ રાખે છે. ગ્રંથાલયો એ પોતાની જવાબદારી નિભાવવી પડે છે. તેઓએ પોતાના ઉપભોક્તાને ઉત્તમ માર્ગ અપનાવીને સંતોષવા પડશે. ઉપભોક્તાલક્ષી સેવાઓ દિવસે દિવસે વેગ પકડે છે. કર્મચારીઓ એ પણ પોતાના ઉપભોક્તા સાથે પરસ્પર વધુ સંવાદ જાળવીને પણ ઉપભોક્તાના રસના ક્ષેત્રો, જરૂરિયાત જાણીને શક્ય તેટલી ઝડપે પૂરાં પાડવાના રહેશે. આ દર્શાવે છે કે વ્યવસાયિક કર્મચારીઓએ રૂટિનકાર્યો કે તકનીકી પ્રક્રિયામાં પડવાની જરૂર નથી.

ઉપરની પરિસ્થિતિ જોતાં સંસાધન ભાગીદારી ગ્રંથાલયોના કાર્યો કુશળતાથી અને અસરકારક રીતે કરવા સમર્થ બનાવે છે. સંસાધન ભાગીદારી નીચે જણાવેલ સમસ્યાઓ હલ કરી શકે.

- ◆ બધાં જ ગ્રંથાલયોએ જરૂરિયાતના બધાં જ પ્રલેખો વસાવવાની જરૂરિયાત નથી તેઓ એકબીજાના પ્રલેખોની ભાગીદારી કરી જગ્યાની અછત અને વધતી કિંમતની સમસ્યાને હલ કરી શકે.
- ◆ ગ્રંથાલયો વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રલેખોનો હિસ્સો ધરાવતા હોવાથી વધુ પડતી માહિતી માંગને સંતોષી શકે છે. ભાગીદારી જુદા જુદા સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ પ્રલેખોના ઉપયોગની અનુમતિ આપે છે.
- ◆ ઉપરાંત કર્મચારીઓ નિપુણતા ધરાવતા હોવાને કારણે નાણાંની બચતની સાથો સાથ કર્મચારીઓનો સમય પણ બચાવે છે. રોજિંદી તકનીકી પ્રક્રિયાઓ એક જ સ્થળે થઈ જવાથી કર્મચારી રોજિંદી અને તકનીકી પ્રક્રિયાઓની ઝંઝટથી મુક્ત થઈ જાય છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

- 1) સંસાધન ભાગીદારીની વ્યાખ્યા આપી તેની જરૂરિયાત વર્ણવો.
- 2) સંસાધન ભાગીદારીના ફાયદાઓની ચર્ચો કરો.

નોંધ : (1) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.2.2 વિભાવના (Concept)

મૂળાર્થ રીતે જોઈએ તો સંસાધન ભાગીદારી એ સ્ત્રોતોના સહિયારા ઉપયોગને દર્શાવે છે. સંસાધન મુખ્યત્વે સ્ત્રોતો એટલે કે કોઈ એકે કરેલ કાર્યને બીજા ઉપયોગ કરી શકે. Brewer વ્યાખ્યા આપતાં જણાવે છે કે “એક એવી છત્રછાયા કે જ્યાં સહકારી ધોરણે ક્રિયા- પ્રક્રિયાઓનું વિશાળ તંત્ર વિકસાવવું.” Ency.of lib and info. science ની વ્યાખ્યા પ્રમાણે સ્ત્રોત તરીકે વ્યક્તિ, વસ્તુ અથવા ક્રિયા, કે જે જરૂરિયાતના સમયે મદદ લેવી. વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં કહી શકાય કે ગ્રંથાલયનાં સ્ત્રોતોમાં કર્મચારીઓ, ગ્રંથાલયનું માળખું, પ્રલેખો અને સેવાઓને ગણાવી શકાય. ભાગીદારી મુખ્યત્વે પરસ્પર સંબંધો આધારિત છે જ્યાં બંને પક્ષ એકબીજાની સહમતિથી પોતાના ફાયદા માટે સંસાધન આપવાની અનુમતિ આપે છે Philip sewell ના મતે સંસાધન ભાગીદારી મુખ્યત્વે ગ્રંથાલય સહકારના ઉદ્ભવનો વિદ્યમાન ખ્યાલ છે. જેમાં મુખ્યત્વે તફાવત એ છે કે ગ્રંથાલય સહકારમાં બેકે તેથી વધુ ગ્રંથાલયો પોતાના લક્ષ્યો સિદ્ધ કરવા ભેગા મળીને કાર્ય કરે છે. સંસાધન ભાગીદારીમાં ગ્રંથાલયોના ઉપભોક્તાના સમૂહની માંગણીની રજૂઆત સંભવિત છે.

બીજી બાજુ ગ્રંથાલયો સાથે મળીને તેઓના સ્ત્રોતોને એકઠા કરીને તેઓની માંગને સંતોષે છે. સંસાધન વાસ્તવિક કે બૌદ્ધિક સ્વરૂપે હોઈ શકે, પહેલાંના સંદર્ભમાં જોઈએ તો પ્રલેખો અને માળખાગત સંરચના કે જ્યાં માનવસ્ત્રોત (નિપુણતા)ને પણ સ્વીકારે છે. જ્યાં ગ્રંથાલયો રોજિંદી પ્રક્રિયાઓ અને સેવાઓનું વિશ્લેષણ કરી આયોજન અને નિયમન કરી શકે. ગ્રંથાલય સહકાર બે રીતે શક્ય બને છે. એક વ્યક્તિગત કાર્ય કરીને અને બીજું સાથે મળી કાર્ય કરવાથી. અહીં ભાગીદારીમાં માહિતી અથવા સામગ્રી (સંદર્ભ અથવા વાઙ્મયસૂચિગત). જ્યારે સાથે કામ કરવાથી તેઓ વાઙ્મયસૂચિગત સાધનો, સોફ્ટવેર, જરૂરી સામગ્રી મેળવીને સંશોધન અને કર્મચારી તાલીમ માટે પરિસંવાદો કાર્ય અને શાળાઓનું આયોજન કરવું.

આ ઉપરાંત બંને ખ્યાલોમાં મુખ્ય તફાવત માહિતી ટેકનોલોજીના વિકાસનો છે. ગ્રંથાલય સહકારનો સમગ્ર ખ્યાલ અહીં સફળતાપૂર્વક અમલમાં ન મૂકી શકાય કારણ કે (અ) ભૌગોલિક અંતર - સહભાગી ગ્રંથાલયો વચ્ચે (બ) પ્રલેખોનો પ્રસાર અને બેવડાપણા (Duplication)ને શક્ય બનાવતા નથી, જે ગ્રંથાલયોમાં સહકાર મુશ્કેલ બનાવે છે. તેના મુખ્ય કારણોમાં જોઈએ તો ઉત્પાદનમાં લેવાતી ટેકનોલોજીનો વિકાસ, સંચય, બેવડાપણું, પ્રક્રિયા અને ટેકનોલોજીનો પ્રસાર જે સંસાધન ભાગીદારીને શક્ય બનાવે છે. ગ્રંથાલયો વચ્ચેની ભાગીદારી, ડેસ્કટોપ (Desktop) પ્રકાશન, વિજ્ઞાણકીય પ્રકાશન, ચુંબકીય અને દૃશ્યમાન માધ્યમોમાં સંચય અને દૂરપ્રત્યાયનમાં વિકાસ પ્રલેખોનો પ્રસાર અને બેવડાપણા (Duplication)ને સરળ બનાવે છે. વિશ્વની કોઈપણ બાજુઓથી ડેટા અને દૂર પ્રત્યાયન નેટવર્ક્સ બધા જ પ્રકારના સ્ત્રોતોની કોઈપણ સમયે સંસાધન ભાગીદારીને શક્ય બનાવી ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સને વેગ આપે છે.

સંશોધન ભાગીદારી :
જરૂરિયાત અને ઉદ્દેશો
Resource Sharing :
Need and Objectives

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

3. ગ્રંથાલય સહકાર અને સંસાધન ભાગીદારીનો તફાવત દર્શાવો.

નોંધ : (1) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.2.3 ઐતિહાસિક પૂર્વભૂમિકા (Historical Background)

આધુનિક સમયમાં ગ્રંથાલય સહકારની પૃષ્ઠભૂમિકામાં જોઈએ તો તેની પાછળ લાયબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ નો મુખ્ય ફાળો છે. જે સમયે તેણે સહકારી સૂચિકરણ શરૂ કર્યું ત્યારે તેમાં સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયો એકબીજાના સ્રોતો સંસાધનોથી માહિતગાર આ ઉપરાંત ગ્રંથાલયોના સ્રોતોને બચાવવાના તથા એક સમાન પ્રક્રિયાઓમાં (Standardisation Practiccein પરિણામ જોવા મળ્યું. આના પ્રતિભાવ રૂપે દરેક જગ્યાએ ગ્રંથાલયો એ સંઘસૂચિઓની પ્રક્રિયા શરૂ કરી. ભાગીદારીની આ પદ્ધતિ સમાજના વ્યક્તિઓની જરૂરિયાતોને સંતોષી શકવા ગ્રંથાલય પાસે બીજો કોઈ વિકલ્પ નહોતો. Kaul નોંધે છે કે ઈ.સ. પૂર્વે 200માં Alexandria Library અને Peragmum Library વચ્ચે ગ્રંથાલય સહકારનો પ્રાર્થભાવ થયો હતો. તેમણે Kraus જણાવ્યું છે કે 13મી સદીમાં મોન્ટેસરીને ટાંકીને (monastery) ગ્રંથાલયોમાં ગ્રંથાલય સહકારની વિભાવના જોવા મળી હતી.

શરૂઆતમાં એકબીજાની પરસ્પર સંમતિથી જરૂરિયાતના સમયે ગ્રંથાલય સહકાર લેવામાં આવતો. સમય જતાં તેમાં વધુ પદ્ધતિસરનું કાર્ય અમલમાં આવ્યું. આવા કાર્યમાં કેટલીક સંસ્થાઓએ શરૂઆત કરી જેમાં FID, IFLA અને UNESCO ઉલ્લેખનીય છે. 89માં Paul otlet અને Henry La Fontaine ને world Index નું સંપાદન અને પ્રકાશન કાર્ય હાથ ધર્યું. અને માહિતી પ્રકાશન પ્રસ્તુતીકરણ માટે UDC ને સાધન તરીકે લીધું. FID નો એક હેતુ માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં સુધારો કરવાનો છે IFLA ના આ દિશામાં બે કાર્યક્રમો તેને માન અપાવે છે . તે 1.Universal Bibliographical Control (UBC)) વિશ્વ વાઙ્મયસૂચિ નિયંત્રણ 2. Universal Availability of Publication (UAP) વિશ્વના પ્રકાશનોની ઉપલબ્ધિ UNISIST મુખ્યત્વે વિશ્વમાં વૈજ્ઞાનિક માહિતી પદ્ધતિ તરીકે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીને લગતી માહિતી દરેકને પૂરી પાડવાના ધ્યેય સાથે અસ્તિત્વમાં આવ્યું.

સહકાર બીજા ક્ષેત્રોમાં પણ આગળ વધ્યું. જેમ કે નિર્દેશીકરણ અને સારાંશીકરણ. સારાંશીકરણ સેવા એ આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ સારાંશ આપવાનું શરૂ કર્યું. Chemical Abstracts, Biological Abstracts અને Physics Abstracts એ તેના ઉત્તમ ઉદાહરણ છે. જે વિવિધ સંસ્થાઓ વચ્ચેના સહકારનું પરિણામ છે. સહકારનું બીજું વિકાસનું ક્ષેત્ર માહિતી પદ્ધતિઓમાં આવ્યું. જેમ કે INIS, AGRIS રાષ્ટ્રીયકક્ષાએ જુદા જુદા દેશોને ડેટાબેઝ પૂરા પાડતાં કેન્દ્રો છે. ઉ.દા. તરીકે ભારતમાં BARC અને IARI. સહકારના ક્ષેત્રે બીજું એક ઉ.દા. જોઈએ તો ADONISની રચના. આ એક પ્રલેખ વિતરણ પદ્ધતિ (Document Delivery System) છે. જે પ્રકાશકોની માહિતી આપે છે. જેવા કે, John Wiley, Elsevier, Pergamon, Blackwell scientific, Academic Press અને Springer Verlag. આ બધાં પ્રકાશકો 1987 અને 1988 વચ્ચે 219 Biomedical Journals ના આર્ટિકલની Index CD-ROM મારફતે પૂરી પાડે છે. BLDSC એ આમાં સક્રિય કાર્ય કરતાં રહીને માહિતી પુનઃ પ્રાપ્તિ માટે સોફ્ટવેર પણ વિકસાવેલ છે.

4) માહિતી પદ્ધતિમાં સંસાધન ભાગીદારીએ લીધેલ સ્થાનની ચર્ચા કરો.

નોંધ : (1) નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) એકમના અંતે આપેલ ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.2.4 ઉદ્દેશો (Objectives)

ગ્રંથાલયો સહકાર અને સંકલન થકી જુદા જુદા નેટવર્કનું સ્વરૂપ ધારણ કરેલ છે. આવા નેટવર્ક સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય અને પ્રાદેશિક સ્તરના હોઈ શકે. આ નેટવર્ક આ પ્રમાણે જોઈ શકાય.

- ◆ **સંસાધન આધારિત ગ્રંથાલયોમાં વધારો (Maximise the resource base of libraries)** : સંસાધન ભાગીદારીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સ્ત્રોતોમાં વધારો કરવાનો છે. ઉ.દા. સંગ્રહ, સ્ટાફ, માળખુ સાથો-સાથ સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયોને સેવાઓ પૂરી પાડવી, તેઓ પોતાના ગ્રંથાલયના સ્ત્રોતોમાં ઉમેરીને અન્ય ગ્રંથાલયોના સ્ત્રોતોનો ઉમેરો કરીને ઉપયોગ કરવાના ફાયદા મેળવી શકે છે.
- ◆ **વિશાળ પાયા પર માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવી (Provide wider access to information)** : આપણે માહિતી યુગમાં જીવીએ છીએ. જ્યાં માહિતી એક વસ્તુ છે. જેની દરેકને જરૂરિયાત છે. આપણે મુખ્યત્વે માહિતી આધારિત છીએ. તેથી તે ઉત્તમ ઉર્જા એક સ્ત્રોત તરીકે મહત્ત્વનું છે. જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં નિર્ણય લેવા માહિતીની જરૂરિયાત છે. આ પ્રમાણે જોતાં માહિતી જરૂરિયાતોને કોઈ અવગણી શકે નહિ. ગ્રંથાલયોમાં વિવિધ પ્રલેખોના સંગ્રહ જોવા મળે છે. કેટલાંક ક્ષેત્રોમાં તે સશક્ત છે તો કેટલાંકમાં તેઓ નિર્બળ પણ છે. બધા જ ક્ષેત્રોમાં ઉત્તમ સ્ત્રોતો બનવામાં એક ઉણપ પણ હોઈ શકે. જો ગ્રંથાલયો એકબીજા સાથે સંસાધનો વહેંચે તો પ્રસ્તુત સમસ્યા એટલે કે સંસાધન સંગ્રહની ઉણપમાંથી બહાર આવી શકાય.
- ◆ **તર્કસંગત પ્રાપ્તિ (Rational Acquisition)** : સંસાધન ભાગીદારીના પરિણામે તર્કસંગત પ્રલેખોની પ્રાપ્તિ શક્ય બને છે. ગ્રંથાલયે તેની સંસ્થાના મૂળ વિષય ક્ષેત્રના હોય તેવા જ પ્રલેખો મેળવવા જોઈએ. ખૂબ નાની અથવા મહત્ત્વની હોય તેવી માહિતી અન્ય ગ્રંથાલયો સાથે સહકાર કેળવીને મેળવી શકાય. તેવી જ રીતે અન્ય ગ્રંથાલયોના ખૂબ ઓછા લોકોની જરૂરિયાત પણ ગ્રંથાલય સંતોષી શકે છે. પરિણામ સ્વરૂપે પ્રલેખોની તર્કસંગત પ્રાપ્તિ થશે.
- ◆ **સ્ત્રોતોનો બચાવ (Save Resources)** : ગ્રંથાલયો તેમના સ્ત્રોતોના બચાવ તથા મહત્તમ ઉપયોગ માટે ભાગીદારી કરે છે. સહકારી ધોરણે થતી પ્રાપ્તિના કારણે પ્રલેખોની ખરીદી પાછળ થતાં નાણાકીય ખર્ચમાં બચત થાય છે. સહકારી સૂચિકરણ અને વર્ગીકરણને કારણે કર્મચારીઓના પગારમાં અને તકનિકી પ્રક્રિયામાં મહેનત અને સમયમાં બચત થાય છે.
- ◆ **રોજિંદી એકરૂપ કાર્યપદ્ધતિનું સમર્થ કરે છે (Enable Uniform Practices in routines)** : કોઈ મધ્યવર્તી એજન્સી રસ લઈને સૂચિકરણ અને વર્ગીકરણ કરે છે. જેને અન્ય (સંસ્થાઓ) દ્વારા અનુકરણ કરતાં એક સમાન ધોરણો નિર્ધારિત થાય છે. એકરૂપ કાર્યપદ્ધતિ ઉપભોક્તાઓ અને કર્મચારીઓને સહાયરૂપ બને છે. જે ભાગીદારી અને આવશ્યકતાઓનું પરિણામ છે.
- ◆ **પ્રાપ્તિ (Acquisition)** : ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સૌથી મોટો સતાવતો પ્રશ્ન (પુસ્તક) પ્રાપ્તિમાં આધુનિકરણનો છે. ગ્રંથાલયો એક સાથે બેસીને જો બેવડાતા સ્ત્રોતોની ઓળખ કરે તો દુર્વ્યય

અટકાવી શકાય. પરિણામે જે ક્ષેત્રમાં નાણાંની અછત છે તે ક્ષેત્રમાં નાણાં રોકી શકાય. આ પ્રમાણે નાણાં રોકાણથી વિશાળ સંખ્યામાં સ્ત્રોતો પ્રાપ્ત થઈ શકે. બધા જ ગ્રંથાલયોમાં જરૂરી અને અગત્યનો હોય તેવો પાયાગત સંગ્રહ વિકસાવી શકાય. અને જ પ્રલેખો દુર્લભ અને કિંમતી હોય તેને આવા જુદા જુદા માધ્યમો થકી વ્યૂહાત્મક આયોજન દ્વારા મેળવી શકાય.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

5. સંસાધન ભાગીદારીના ઉદ્દેશો ગણાવો.

નોંધ : 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

2. એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.3 સંસાધન ભાગીદારી અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ (RESOURCE SHARING AND LIBRARY NETWORKS)

આપણે આગળ જોયું કે ગ્રંથાલય સહકારથી જ સંસાધન ભાગીદારી અસ્તિત્વમાં આવી. ભૌગોલિક દૂરતામાં ગ્રંથાલય સહકાર શક્ય નથી. પરિણામે ગ્રંથાલયોમાં પ્રલેખોનું ડુપ્લીકેશન અને સાહિત્ય વિતરણમાં મર્યાદાઓ આવી જાય છે. પરંતુ IT ના વિકાસને કારણે સંસાધન ભાગીદારી શક્ય બન્યું છે. જેના ફલસ્વરૂપે આપણી પાસે ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ છે. વર્તમાન સમયમાં કોઈપણ ગ્રંથાલય એકલા રહી શકે જ નહિ. આ એક સુવિકસિત ખ્યાલ છે અને તેથી તેને ગ્રંથાલય સહકારના એક ભાગ તરીકે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જ રહ્યું અથવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમનો આ પ્રયત્ન ઉત્પાદક રીતે કમ્પ્યુટર અને દૂર પ્રત્યાયન ટેકનોલોજિના વિકાસના લીધે શક્ય બને. ગ્રંથાલયો સ્થાનિક સાથો સાથ વૈશ્વિક ક્ષેત્રે ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ સાથે જોડાઈને કાર્યરત થઈ શકે. કમ્પ્યુટરના કારણે વિજ્ઞાણ પ્રલેખ શક્ય બને અને દૂરપ્રત્યાયનને કારણે વિજ્ઞાણકીય પ્રલેખની વિતરણ વ્યવસ્થા સરળતાથી થઈ શકે, જેનાથી ભૌગોલિક દૂરતા અને સમયના અવરોધોને દૂર કરી શકાય.

ગ્રંથાલય નેટવર્કને વ્યાખ્યાનિત કરીએ તો “કોઈ વ્યક્તિઓનો સમૂહ અથવા સંસ્થા કે જે કોઈ ચોક્કસ લક્ષ્ય પૂર્ણ કરવા માટે પદ્ધતિસરનું સ્વરૂપ ધારણ કરી એકબીજા સાથે જોડાય છે. જોડાણમાં મુખ્યત્વે કોઈ ચોક્કસ પ્રક્રિયા કે યુક્તિ (Michenism) હોવી જરૂરી છે. અને જે-તે સભ્યો વચ્ચે કોઈ હેતુ પૂર્ણ કરવા સગવડ પૂરી પાડવા કેટલાક ચોક્કસ પ્રકારનાં પ્રત્યાયન માધ્યમો વિકસાવવા જોઈએ.” નેટવર્કની બીજી વ્યાખ્યા જોઈએ તો -

- ◆ નેટવર્કનું કાર્ય પોતાના સભ્યોમાંથી કોઈપણ સભ્યને ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ પ્રારંભિક સ્ત્રોત સુધી પહોંચાડવા / પ્રારંભિક માહિતી આપવી.
- ◆ નેટવર્ક એ સંસ્થાકીય ડિઝાઈન અને માળખું વિકસાવે છે. જે તેના મુખ્ય યજમાનની ઓળખને સ્થાપિત કરી શકે તેવી પરવાનગી આપે છે અને કેટલીક ચોક્કસ પ્રક્રિયાઓ થકી તેના સભ્યો પર અસર ઉપજાવે છે. જે પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી આધારિત છે.

ઉપરની વ્યાખ્યાઓ કેટલાંક ગૂંચવાડા (પ્રશ્નો) ઊભા કરે છે. નેટવર્ક્સ મુખ્યત્વે IT દ્વારા ચાલે છે. અને જે સુવ્યાખ્યાનિત માળખામાં રહીને તેના હેતુઓ પૂર્ણ કરે છે.

12.4 ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ : આવશ્યક વસ્તુ (LIBRARY NETWORKS : A MUST)

માહિતી ટેકનોલોજીમાં વિકાસ થવાને કારણે ગ્રંથાલય નેટવર્ક શક્ય બને છે. પરંતુ વર્તમાન ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં આ પ્રમાણે હોવું જોઈએ :

વિજ્ઞાણકીય સ્વરૂપમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં માહિતી છે (Increasing amount of information is in electronic form)

માહિતી મુખ્યત્વે મુદ્રિત, ફિલ્મ, ચુંબકીય અને પ્રકાશીય સંગ્રહ માધ્યમમાં હોય છે. ઈ.સ. 2002માં ઉત્પાદિત માહિતીને વહેંચીએ તો આ પ્રમાણે જુદા જુદા માધ્યમમાં વહેંચી શકાય.

માધ્યમ	સંગ્રહિત માહિતી ટકાવારીમાં
હાર્ડ ડીસ્ક	92 ટકા
ફિલ્મ	7 ટકા
પેપર / મુદ્રિત	0.01 ટકા
પ્રકાશીય માધ્યમ	0.002 ટકા

◆ વિજ્ઞાણકીય સ્વરૂપમાં પણ વાસ્તવ્યસૂચિગત માહિતી મેળવી શકાય (Bibliographic access to information is also in electronic form) :

(વિજ્ઞાણકીય) માહિતી ડેટાબેઝ દ્વારા ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન મેળવી શકાતા હોવાથી ગ્રંથાલયોનું નેટવર્ક જરૂરી છે.

◆ ઈન્ટરનેટ (Internet)

ઈન્ટરનેટનું અસ્તિત્વ એ એક શોધ મુખ્ય પરિબળ છે કે જેણે માહિતી ઉત્પાદન, પ્રકાશન, સંગ્રહ, વિતરણ તથા ઉપયોગ કરવાના માર્ગો બદલ્યાં છે. તેઓની માહિતી પ્રાપ્તિ માટે ગ્રંથાલયોનું નેટવર્ક થવું જરૂરી છે.

◆ સમયસર માહિતીની પ્રાપ્તિ (Timely access to information) :

ઉપલબ્ધ માહિતીના વિશાળ સમૂહમાંથી (માહિતી માધ્યમો) કોઈ ચોક્કસ માહિતી માટે કોઈ એકલદોકલ વ્યક્તિના હાથે શોધવી મુશ્કેલ છે. જરૂરી માહિતી સરળતાથી અને જોઈએ તે પ્રમાણમાં શોધી આપવામાં કમ્પ્યુટર મદદ કરે છે. દૂરના સ્થળેથી ઉપલબ્ધ માહિતી પ્રાપ્તિ માટે નેટવર્કિંગ જરૂરી છે.

માહિતી પ્રાપ્તિમાં સમય અને ભૌગોલિક દૂરતાના અવરોધને ગ્રંથાલયોના નેટવર્કિંગ સંસાધન ભાગીદારીમાં સ્ત્રોતોનો વધારો કરી સરળતા બક્ષે છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

6. ગ્રંથાલય નેટવર્કિંગ માટેની જરૂરિયાતોની ચર્ચા કરો.

નોંધ : 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

2. એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.5 સંસાધન ભાગીદારી : ક્રિયાત્મક (RESOURCE SHARING: OPERATIONALITIES)

સંસાધન ભાગીદારીના ખ્યાલો વિશે આપણે વિગતે ચર્ચા કરેલ છે. આ કાર્યને અમલમાં મૂકવો થોડોક અઘરો છે, કારણ કે તેમાં ઘણાં ગ્રંથાલયો જોડાયેલા છે. ગ્રંથાલયોની રોજિંદી કાર્યવાહી માટે આપણે કેટલીક નીતિઓ ઘડવી જોઈએ. આ હેતુલક્ષી અને પૂર્વગ્રહ રહિત હોવી જોઈએ જેથી ગ્રંથાલય અસરકારક કાર્ય કરી શકે. આ બાબત દરેક ગ્રંથાલયને સરખી રીતે લાગુ પડે છે. આ કાર્ય સંખ્યાબદ્ધ ગ્રંથાલયોમાં લાગુ પાડવું એ મુશ્કેલ કાર્ય છે કારણ કે :

- ◆ સંખ્યાબંધ ગ્રંથાલયો અને ઉપભોક્તાઓ સંકળાયેલ હોવાથી ; અને
- ◆ વિવિધ પ્રકારના ગ્રંથાલયો અને ઉપભોક્તાઓ સંકળાયેલ હોવાથી.

સંશોધન ભાગીદારી :
જરૂરિયાત અને ઉદ્દેશો
Resource Sharing :
Need and Objectives

વિવિધ પ્રકારના અને સંખ્યાબંધ ગ્રંથાલયો સંકળાયેલ હોવાને કારણે તેના પ્રલેખો પ્રકાર (પુસ્તકો, અમુદ્રિત સાહિત્ય) અને તેની પ્રાપ્તિ પ્રક્રિયામાં વિવિધતા હોવાથી એકસમાન નીતિઓ ઘડવી મુશ્કેલ છે. આ ઉપરાંત ઉપભોક્તા પ્રકાર અને તેની પ્રકૃતિને કારણે પણ ચોક્કસ નીતિ અમલમાં મૂકવી મુશ્કેલ બને છે.

નીચેની બાબતો અંગે સહભાગી ગ્રંથાલયોએ ઉદ્દેશપૂર્ણ નીતિઓ ઘડવી જોઈએ :

1. પ્રલેખો વહેંચણી : (Documents to be shared)

એ જરૂર નથી કે દરેક પ્રકારના દસ્તાવેજો વહેંચી શકાય. માત્ર તેની પરિસ્થિતિ, ખર્ચ અને ઉપયોગના પ્રમાણમાં ધ્યાન રાખીને નિર્ણય લેવો જોઈએ. ગ્રંથાલયોએ મુખ્યત્વે બહુમૂલ્ય (કિંમતી) અને ઓછા ઉપયોગમાં હોય તેવા પુસ્તકોની ભાગીદારી કરવી જોઈએ. જે પુસ્તકોની માંગ પોતાના ગ્રંથાલયમાં વધુ છે તેવા પુસ્તકોની ભાગીદારી અન્ય ગ્રંથાલયોમાં ન કરવી જોઈએ. કારણ કે પોતાના ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાની જરૂરિયાત સંતોષવીએ એક પ્રાથમિક ફરજ છે.

2. (પ્રલેખોના) લેવડ-દેવડ માટેના ધોરણો અને શરતો (Terms & Conditions for loan and return)

જે પ્રલેખો ઉપભોક્તાઓને ઈસ્યુ કરવામાં આવે તેને માટે કોઈ સમય મર્યાદા હોવી જોઈએ જેથી તેનો અસરકારક ઉપયોગ થાય. તેને ધ્યાનમાં રાખીને લોન પર આપવાનો સમય નક્કી કરવો જોઈએ. વળી, ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ પ્રલેખોના પ્રકાર, કિંમત, ઉપયોગ અને એકથી વધારે પ્રતો પર આધારિત છે. આજ રીતે ગ્રંથાલયોના સમૂહમાં પણ આવી ભાગીદારી અંગેની નીતિઓ ઘડવી જોઈએ. કેટલાંક કિસ્સાઓમાં ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાઓને લોન પર આપવાના સમય એકસરખા હોઈ શકે નહિ. સહભાગી ગ્રંથાલયોમાં કોપીરાઈટ નિયમોને અનુસરીને તેની અનેક પ્રતો ઉપયોગ કઢાવી શકે.

3. પ્રલેખો ક્ષતિરહિત અને સમયસર પરત થાય તે માટે શિક્ષાત્મક અને પ્રતિરોધક જોગવાઈઓ: (Deterrents and punitive measures to ensure safe and timely return documents)

ગ્રંથાલયમાં પરિક્રમણ સેવામાં સૌથી મોટી સમસ્યા તેના પ્રલેખો ક્ષતિરહિત અને સમયસર પરત થવામાં છે. પરંતુ જ્યારે સંખ્યાબંધ ગ્રંથાલયો અને ઉપભોક્તાઓ સંકળાયેલ હોય ત્યારે તે ખૂબ મુશ્કેલ કાર્ય છે. અહીં એ મહત્વનું છે કે સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયોએ ક્ષતિરહિત અને સમયસર પ્રલેખો પરત થઈ જાય તેવી તેમના ઉપભોક્તાઓ વતી ખાતરી આપી પોતાની જવાબદારી નિભાવવી જોઈએ. તેઓ પોતાના ઉપભોક્તાઓને ખૂબ નજીકથી જાણતાં હોય છે અને આ સંદર્ભે તેઓ કાયદેસર ખાતરી આપી શકે.

4. સંઘસૂચિ નિર્માણ અને જાળવણી : (Union catalogue production and Maintenance)

સહભાગી ગ્રંથાલયોના સંયુક્ત સંગ્રહના પરસ્પર ઉપયોગ અર્થે તેઓ એકબીજાના સંગ્રહથી જાણકાર હોય તે જરૂરી છે. ગ્રંથાલયના સ્ત્રોતોની જાણકારી સંઘસૂચિ દ્વારા બધાને થઈ શકે. સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયો એકબીજાની જરૂરિયાતોને સંતોષી શકે તે પ્રકારની ડિઝાઈન અને જાળવણી કરવી એ તેની પ્રાથમિક જરૂરિયાત છે. દરેક ગ્રંથાલયનો ડેટા એકસમાન માનકો (Standards) અનુસાર યંત્ર દ્વારા વાચન સ્વરૂપમાં હોવો જોઈએ. જેથી દરેક ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તાઓ તેને પોતાના ગ્રંથાલયોમાં વિજાણકીય સ્વરૂપે મેળવી શકે.

5. સહકારી સૂચિકરણ (Co-operative cataloguing)

સંસાધન ભાગીદારી માટે સહકારી સૂચિકરણ એ અપેક્ષિત શરત છે. તેની જરૂરિયાત માટે કોણ આ કાર્ય કરશે તે નક્કી કરવું જરૂરી છે. જે મુખ્યત્વે ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ સ્ત્રોતો પર આધારિત છે. જે ગ્રંથાલયમાં આ કાર્ય માટે કુશળ કર્મચારીઓ હોય તેને જ આ કાર્યની જવાબદારી સોંપવી જોઈએ.

OPAC એ મુખ્યત્વે પ્રલેખની સંપૂર્ણ માહિતી અને તેનું સ્થાન દર્શાવે છે. OPAC દ્વારા ઉપભોક્તાઓ તેને જાણી શકે છે. જ્યારે સંખ્યાબંધ ઉપભોક્તાઓ તેની સાથે સંકળાયેલ હોય ત્યારે કોઈ ગ્રંથાલયના વ્યક્તિગત ઉપભોક્તાઓ માટે તે ખૂબ જ મહત્વનું છે. સાથ-સાથ સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયો વચ્ચે ભૌગોલિક દૂરતા પણ હોય છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

7) જુદા જુદા પ્રકારના પ્રલેખોની વહેંચણી માટે નિર્ણય લેતાં પહેલાં કયા પરિબલો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ ?

- નોંધ 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.
2. એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

12.6 ગ્રંથાલય કન્સોર્ટિઆ (LIBRARY CONSORTIA) :

સંસાધન ભાગીદારીનો ખ્યાલ એ ગ્રંથાલય કન્સોર્ટિઆના ખ્યાલમાં પરિણમ્યો. પ્રકાશનોની વધતી જતી કિંમત, મુખ્યત્વે સામયિકોમાં અને ગ્રંથાલયોમાં અપૂરતી જગ્યા (જરૂરી જગ્યાનો અભાવ)ને કારણે આ ખ્યાલ વિકસ્યો છે. બીજી બાજુ, વિજ્ઞાણકીય પ્રકાશનો અને ડેટાબેઝ ઉપલબ્ધ છે. પ્રકાશકોને સત્ય સમજાયું છે કે આ પરિબલ તેમના ધંધામાં નુકશાનનું કારણ બની શકે છે. પરિણામે તેઓ ગ્રંથાલયો સાથે કન્સોર્ટિઆ સ્વરૂપે કરાર કરવા કટિબદ્ધ બન્યા. ગ્રંથાલયોએ સાથે મળીને સંકલન કરનાર એજન્સી શોધી કાઢી કે જે પ્રકાશકો સાથે મળીને કરાર કરીને આયોજન અને અમલીકરણ માટેનું સંકલન કરે. આ કરારમાં જરૂરી ડેટાબેઝની ઓળખ કરી સંખ્યાબંધ ગ્રંથાલયો અને ઉપભોક્તાઓ ડેટાબેઝ પ્રાપ્ત કરી શકે, ડેટાબેઝનો બેકઅપ લઈ શકે વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સંકલન કરનાર એજન્સી ડેટાબેઝ મેળવવા માટે જરૂરી માળખાકીય સુવિધાની જરૂરિયાત અંગેનો નિર્ણય પણ કરે છે.

Indian National digital Library of engineering Science and Technology (INDEST) એ મુખ્યત્વે માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય (MHRD) ભારત દ્વારા નાણાકીય સહાયથી ચલાવવામાં આવતું કન્સોર્ટિઅમ છે. તેનું મુખ્ય મથક IIT દિલ્હીમાં આવેલ છે. તે મુખ્યત્વે વિશ્વભરના 5,000 જર્નલ્સને વિજ્ઞાણસ્રોતમાં તે પ્રવેશ (Access) મેળવી શકે છે. અને આ રીતે સહભાગી ગ્રંથાલયો વિજ્ઞાણસ્રોતના ઓર્ડર દ્વારા કિંમતમાં 80 ટકા લાભ મેળવી શકે છે. કન્સોર્ટિઅમ એ (International coalition of library consortia (ICOLC)નું પણ સભ્ય છે. એકમ -14માં કન્સોર્ટિઆ વિષે વિશાળ પ્રમાણમાં વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

12.7 સારાંશ (SUMMARY) :

આ એકમ સંસાધન ભાગીદારીના ખ્યાલ વિષે સમજ આપે છે. ઉપરાંત તે સંસાધન ભાગીદારીની જરૂરિયાત અને ઉદ્દેશો વિષે પણ રજૂઆત કરે છે. આ ઐતિહાસિક ચર્ચા ગ્રંથાલય સહકારથી કન્સોર્ટિઆ સુધીની સંસાધન ભાગીદારીથી કાંતિને સમજવામાં મદદ કરશે. ગ્રંથાલય માટે સંસાધન ભાગીદારીના ખ્યાલને પ્રાયોગિક આકાર આપવામાં નેટવર્ક એક કરોડરજૂ સમાન છે. વાસ્તવિક અંતરમાં પણ ઓછામાં ઓછા સમયમાં પ્રલેખોને તબદીલ કરવાથી મોટી સમસ્યાને તેણે હલ કરી છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કસનો પરિચય વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાત અને હેતુઓ માટે છે. અંતે આ ક્ષેત્રમાં વર્તમાન વિકાસ જેવા કે ગ્રંથાલય કન્સોર્ટિઆને પણ રજૂ કરેલ છે.

12.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો (ANSWER TO SELF CHECK EXERCISES)

1. સંસાધન ભાગીદારી મુખ્યત્વે એકબીજાની પરસ્પર સંમતિથી ગ્રંથાલયોના ઉપભોક્તાની જરૂરિયાતને અસરકારક રીતે સંતોષવા માટે એકબીજાના સંસાધનો વહેંચવા. સંસાધન ભાગીદારીની જરૂરિયાત આ માટે છે : (1) ગ્રંથાલયમાં જરૂરી એવા વિશાળ સંખ્યામાં પ્રલેખોની ઉપલબ્ધિ અને સતત વધારો (2) તેની કિંમતમાં વધારો (3) ઉપભોક્તાઓની માંગમાં વધારો (4) ગ્રંથાલયને પ્રાપ્ય ફંડમાં ઘટાડો (5) ઉપભોક્તાઓને અસરકારક સેવા પૂરી પાડવા વધારે કર્મચારીઓના આદાન-પ્રદાનની પ્રક્રિયા માટે જરૂરી. સંસાધન ભાગીદારી થકી ગ્રંથાલયો આ સમસ્યાને નિવારી શકે.
2. સંસાધન ભાગીદારીના ફાયદાઓ :
  - (1) ગ્રંથાલયો વિશાળ સંખ્યામાં પ્રલેખો પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ બનશે જે તેના ઉપભોક્તાઓ દ્વારા તેનો વધુ ઉપયોગ કરશે અને અન્ય ગ્રંથાલયો સાથે વિતરણ કરશે.
  - (2) વિશાળ સંખ્યામાં પ્રલેખ પ્રાપ્ત કરી શકશે.
  - (3) કર્મચારીઓની નિપુણતા વહેંચવાની શક્યતાને કારણે કર્મચારીઓનો સમય બચશે જેનાથી તેઓ ઉપભોક્તાઓ સાથે મુક્તપણે આદાન-પ્રદાન કરી અસરકારક સેવાઓ પૂરી પાડી શકશે.
3. ગ્રંથાલય સહકારમાં બે કે તેથી વધુ ગ્રંથાલયો સાથે મળીને પરસ્પર જરૂરિયાતો સંતોષવા તેઓના સ્ત્રોતો / સંસાધનો વહેંચે છે. સંસાધન ભાગીદારી એ મુખ્યત્વે ગ્રંથાલયના ઉપભોક્તા દ્વારા માંગમાં વધારો થતાં જરૂરિયાતોમાં પરિવર્તન આવવાની સાથે ઉદ્ભવેલ ક્રાંતિકારી વિચાર છે. તે ટેકનોલોજીના અમલીકરણને/ની પણ સ્વીકારે છે. (ખાતરી આપે છે.)
4. માહિતી પદ્ધતિઓ પણ સંસાધન ભાગીદારી થકી કાર્યરત છે. જેમાં સ્ત્રોતોની ભાગીદારી એ માહિતી છે. આવી માહિતીમાં મુખ્યત્વે વિવિધ દેશોમાં પ્રકાશિત થતું સાહિત્ય કે જે આંતરરાષ્ટ્રીય માહિતી પદ્ધતિના સ્વરૂપમાં હોય છે. તે મુખ્યત્વે પ્રકાશિત સાહિત્યના સંદર્ભમાં વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી છે.
5.
  1. સંસાધન આધારિત ગ્રંથાલયોમાં વધારો
  2. વિશાળ પાયા પર માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવી.
  3. તર્કસંગત પ્રાપ્તિ
  4. સ્ત્રોતોનો બચાવ
  5. રોજિંદી એકરૂપ કાર્ય પદ્ધતિનું સમર્થન કરવું.
  6. પ્રાપ્તિ
6.
  1. વિજ્ઞાણકીય સ્વરૂપમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં માહિતી ઉપલબ્ધ
  2. વિજ્ઞાણકીય સ્વરૂપમાં વાઙ્મયસૂચિગત (માહિતી) પ્રાપ્તિ
  3. ઈન્ટનેટ શોધ
  4. સમયસર માહિતીની પ્રાપ્તિ
7. પ્રલેખોની વહેંચણી કરતી વખતે ગ્રંથાલયોએ કેટલાક મહત્વના પરિબળો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. જેમ કે પ્રલેખની કિંમત અને ઉપયોગિતા. ગ્રંથાલયોએ માત્ર મૂલ્યવાન અને ઓછા ઉપયોગી પ્રલેખો વહેંચવા જોઈએ. જે પ્રલેખો વધુ વપરાતાં હોય (માંગ વધુ હોય) તે પોતાના ગ્રંથાલયમાં જ રાખવા જોઈએ. તેને અન્ય ગ્રંથાલયોને લોન સ્વરૂપે ન આપવા. ઓછા કિંમત તેના પ્રલેખો ગ્રંથાલયો જાતે મેળવી શકે અને તેના માટે તેઓએ અન્ય ગ્રંથાલયો ઉપર આધારિત ન રહેવું જોઈએ.

12.9 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEYWORDS) :

- ગ્રંથાલય સહકાર (Library Cooperation)** : બે કે તેથી વધુ ગ્રંથાલયોએ પોતાના ઉપભોક્તાને ઉત્તમ સેવા પૂરી પાડવાના લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે સાથે મળીને કાર્ય કરવું.
- સંશોધન ભાગીદારી (Resource Sharing)** : બે કે તેથી વધુ ગ્રંથાલયો / માહિતી પદ્ધતિઓ ઉપભોક્તાઓની વધુ પડતી માગને સંતોષવા તેઓના સ્ત્રોતો વહેંચે છે. આ સ્ત્રોતો ભૌતિક અથવા ભૌદિક હોઈ શકે.
- ગ્રંથાલય નેટવર્ક (Library Networks)** : ભૌગોલિક દૂરતાના અવરોધને દૂર કરવા બે કે તેથી વધુ ગ્રંથાલયો પરસ્પર દૂરપ્રત્યાયન મારફત જોડાઈ સ્ત્રોતોને અસરકારક રીતે વહેંચે છે.
- ગ્રંથાલય કન્સોર્ટિઆ (Library Consortia)** : ગ્રંથાલયો અને પ્રકાશકો એકબીજાના ફાયદા માટે પરસ્પર સહકારથી ગ્રંથાલયોના સમૂહ માટે ઈ (વિજ્ઞાણકીય) પ્રલેખો પ્રાપ્ત કરવા.
-

12.10 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન (REFERENCES AND FURTHER READINGS)

Kaul, H. K. (1999). *Library Resource Sharing and Networks*. New Delhi: Virgo Publications.

Mc Dougall, Allan F. and Pryterch, Ray (ed.) (1991). *Handbook of Library Cooperation*. U K: Gower: *Resource Sharing in libraries*. In Kent, Aller (ed) (1978). *Encyclopaedia of Library and Information Science*. New York: Marcell Dekker. V25.

Wessling, Julie (1992). *Document Delivery: A Primary Service for the Nineties*. In: Gordan, Iren P. (ed). *Advances in Librarianship*. Sari Diago: Academic press. V16.

Kaul, H. K. (2002). *Networking of Libraries in India: A Critical Review*. "In: Sardana, 3. L.(ed). *Libraries in Retrospect and Prospect: Essays in Honour of Prof D. R. Kalia*. Delhi: Concept. V2, 411-22.

Kaul, H. K. (2002). *From Printed Bibliographies, to Online Databases: Hole of Library Networks*. In: Sardana, J. L.(ed). *Libraries in Retrospect and Prospect: Essays in Honour of Prof D. R. Kalia*. V2. Delhi: Concept. 423-37.

Cholin, V, S. and Karisiddappa, C. R. (2002). *Library, Consortia for Academic Libraries in the e-Publishing Era*. In; CALIBER 2002, H Anil Kumar,(ed). *Internet Engineering for Libraries and Information Centres*; Ahmedabad: INFLIBNET. 362-74.

<http://www.paniitd.ac.in/indset/>

[http:// www.ala.org/ala/online/selectedarticles/usperiodicals2002.htm](http://www.ala.org/ala/online/selectedarticles/usperiodicals2002.htm)

[http:// www.informationaccess.org/best.pdf](http://www.informationaccess.org/best.pdf)

સંશોધન ભાગીદારી :
જરૂરિયાત અને ઉદ્દેશો
Resource Sharing :
Need and Objectives